

STANDARTLASHTIRISH SOHASIDAGI MUAMMOLAR: IJTIMOIY VA MADANIY FARQLAR

Maxmonov Uktam Ashirovich

Qarshi muhandislik-iqtisodiyot
instituti “Metrologiya va materialshunoslik
muhandisligi” kafedrası dotsenti.

ПРОБЛЕМЫ В ОБЛАСТИ СТАНДАРТИЗАЦИИ:
СОЦИАЛЬНЫЕ И КУЛЬТУРНЫЕ РАЗЛИЧИЯ

Махмонов Уктам Аширович

Каршинский инженерно-экономический
институт, доцент кафедры «Инженерия
метрология и материаловедение».

PROBLEMS IN STANDARDIZATION:
SOCIAL AND CULTURAL DIFFERENCES

Makhmonov Uktam Ashirovich

*Karshi Engineering and Economics Institute,
Associate Professor of the Departmen
t of Engineering Metrology and Materials Science.*

Annotatsiya. Ushbu maqolada standartlashtirish sohasida uchraydigan muammolar, ya’ni ijtimoiy va madaniy farqlar haqida bayon etilgan. Ijtimoiy va madaniy farqlar tufayli standartlashtirish sohasida kelib chiqishi mumkin bo’lgan muammolar va ularning tahlili keltirilgan. Ushbu muammolar haqida muallifning umumiy xulosalari va muammolarni bartaraf etishning yo’llari haqida takliflar berilgan.

Tayanch so’zlar: standartlashtirish, xalqaro standart, milliy standart, nomuvofiqlik, mahsulot, xizmat, texnologiya, mahsulot xavfsizligi.

Абстрактный. В данной статье описаны проблемы, возникающие в сфере стандартизации, то есть социальные и культурные различия. Представлены

проблемы, которые могут возникнуть в сфере стандартизации из-за социальных и культурных различий, и их анализ. Даны общие выводы автора по поводу этих проблем и предложения по путям их преодоления.

Ключевые слова: стандартизация, международный стандарт, национальный стандарт, несоответствие, продукт, услуга, технология, безопасность продукции.

Abstract. This article describes the problems that arise in the field of standardization, i.e. social and cultural differences. The problems that may arise in the field of standardization due to social and cultural differences are presented and analyzed. The author's general conclusions on these problems and suggestions on how to overcome them are given.

Key words: standardization, international standard, national standard, non-conformity, product, service, technology, product safety.

Kirish. Har bir millat o'zining milliy qadriyatlari va an'analariga ega. Mamlakatda yo'lga qo'yilgan milliy standartlashtirish tizimida amalga oshiriladigan faoliyatlarda ushbu milliy qadriyatlar va an'analar albatta e'tiborga olinadi. Milliy standartlashtirish tizimi o'zaro bog'langan tashkiliy-funksional elementlar, standartlashtirish sohasidagi hujjatlar majmuasidan iborat bo'lib, ularda mahsulotlar va xizmatlarga tegishli talablar va xususiyatlarni belgilash bo'yicha faoliyatni amalga oshirish uchun standartlashtirish qoidalari va tartiblari, shuningdek, ularning ixtiyoriy ravishda ko'plab marta foydalanilishi ko'zda tutilgan.

Standartlashtirish sohasida qo'llaniladigan hujjatlar mahsulot ishlab chiqarish va uni muomalaga kiritishda eng maqbul darajada tartiblashtirishga erishish, mahsulotlar (ishlar, xizmatlar)ning raqobatbardoshligini oshirish va standartlash-tirishning boshqa maqsad va vazifalarini amalga oshirishga yo'naltirilgandir.

Standartlashtirishning jamiyat hayotidagi ahamiyati va iqtisodiyotga ta'siri quyidagi 1 - rasmda tasvirlangan sxemada ifodalab berilgan.

1-rasm. Standartlashtirishning jamiyat va iqtisodiyotga ta'siri.

Adabiyotlar tahlili. Standartlashtirishning dolzarb, zamonaviy muammolari Rossiyalik olimlardan O.V.Karpova, Г.А.Федотова, И.А.Шер ishlarida yoritib berilgan. Rossiyalik tadqiqotchi D.V.Belushenko ishlarida esa standartlash-tirishning zamonaviy muammolarini, xususan, dastlabki milliy standartlar yordamida standartlashtirish ishlarini jadallashtirish vositalari o'rganib chiqilgan. Belarus Respublikasi olimlari N.I.Barkovskaya, Yu.I.Kvasha ishlarida yoritib berilgan. Finlandiyalik olimlar Aki Aapaoja va Harri Haapasalo ishlari qurilishdagi mahsulotlar va jarayonlarni standartlashtirish muammolariga bag'ishlangan. Niderlandiyalik tadqiqotchilar Tineke M. Egyedi va Ajantha Dahanayake ishlarida nima uchun standartlarni amalga oshirish o'rtasidagi xilma-xillik va nomuvofiqlik paydo bo'lishini o'rganilgan va tahlil qilingan.

Yuqorida keltirilgan ishlarda standartlashtirishda golbalizatsiya, standartlar o'rtasidagi tafovutlar, ijtimoiy va madaniy farqlar, xavfsizlik va sifat standartlaridagi tafovutlar, sifatni ta'minlashning xalqaro va milliy tizimlari orasida tafovutlar kabi masalalar yoritib berilmagan. Demak, ushbu muammolarni ham batafsil qarab chiqish lozim.

Uslub va materiallar. Standartlashtirish sohasidagi eng dolzarb muammolar qatoriga xalqaro va milliy standartlar o'rtasidagi nomuvofiqlik, tez o'zgarayotgan texnologiyalar va standartlarning kechikish bilan yangilanishi, mamlakatlardagi ijtimoiy va madaniy farqlar, standartlarni qo'llashdagi murakkabliklar, xalqaro savdoda xavfsizlik, sifat standartlariga rioya etishdagi muammolar va shu kabilarni keltirish mumkin.

Quyida ijtimoiy va madaniy farqlar haqida to'xtalib o'tamiz.

Mahalliy standartlar odatda, mamlakatlar o'rtasidagi ijtimoiy va madaniy farqlarni aks ettiradi. Masalan, ba'zi mamlakatlarda ma'lumotlar maxfiyligi, mahalliy ishlab chiqarishni qo'llab-quvvatlash, yoki ma'naviy va diniy talablar kabi masalalar muhim o'rin tutadi. Bu holatlar xalqaro va mahalliy standartlar o'rtasida nomuvofiqlikni yuzaga keltirishi mumkin. Misol sifatida mahalliy oziq-ovqat talablariga rioya qilishni olish mumkin. Ba'zi davlatlar o'zlarining milliy va madaniy an'analari, dietalariga mos ravishda oziq-ovqat mahsulotlari uchun alohida standartlarni o'rnatadi.

Atrof-muhitni himoya qilish borasida ba'zi mamlakatlar ekologik xavfsizlikni ta'minlash uchun qat'iy me'yorlarni o'rnatuvchi standartlarni ishlab chiqadilar, boshqalari esa bu borada nisbatan yumshoqroq siyosat yuritadi.

Standartlashtirish sohasidagi ijtimoiy va madaniy muammolar zamonaviy global muhitda, bir qancha omillar ta'sirida shakllanadi. Bu muammolar, asosan, turli madaniyatlar, iqtisodiy tizimlar, ijtimoiy qadriyatlar va mehnat bozoridagi farqlarga bog'liq. Quyida bu sohadagi eng dolzarb ijtimoiy va madaniy muammolarni ko'rib chiqamiz:

1. Madaniy farqlar va ularning standartlarga ta'siri. Har bir mamlakatda o'zining milliy qadriyatlari va madaniyatidan kelib chiqib ishchi-xodimlar uchun turlicha me'yorlar va talablar o'rnatiladi. Misol uchun, G'arb mamlakatlarida ish va xususiy hayot o'rtasidagi balans ko'proq ahamiyatga ega bo'lsa, Osiyo mamlakatlarida ko'pincha ish soatlari va jismoniy faollik yuqori baholanadi. Bu farqlar xalqaro standartlarni yaratishda qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi.

Har bir mamlakatda o'ziga xos ijtimoiy va madaniy me'yorlar mavjud. Masalan, ba'zi davlatlar o'z xodimlarining diniy ta'tillarini va bayramlarini e'tiborga oladi, boshqalari esa bu kabi me'yorlarni hisobga olmaydi. Standartlashtirishda bunday farqlarni inobatga olish zarur.

2. *Mehnat sharoitlari va ijtimoiy mas'uliyat.* Dunyo miqyosida olib qaraydigan bo'lsak, turli davlatlar o'rtasida mehnat sharoitlari va ishchilarni himoya qilish bo'yicha farqlar mavjud. Ba'zi mamlakatlar kuchli mehnat qonunlariga ega bo'lsa, boshqalarda bu sohada sezilarli kamchiliklar mavjud. Standartlashtirishning ijtimoiy jihatdan mas'uliyatli bo'lishi uchun har bir davlatning o'ziga xos ijtimoiy sharoitlari va ishchilarni himoya qilishga bo'lgan yondashuvlarini inobatga olish zarur.

Dunyo miqyosidagi dolzarb muammolardan biri – bu bolalar mehnatidan foydalanishga barham berish masalasidir. Ba'zi rivojlanayotgan mamlakatlarda bolalar mehnati masalasi hali ham dolzarb. Bunday muammolarni hal qilish uchun xalqaro standartlar, masalan, ILO (Xalqaro Mehnat Tashkiloti) tomonidan ishlab chiqilgan bolalar mehnatiga qarshi qoidalar va me'yorlar mavjud.

Mehnat huquqlari va gender tengligi masalasida ham mamlakatlar o'rtasida farqlar mavjud. Gender tengligi va ayollarning mehnat huquqlari ham standartlashtirishning muhim jihatlaridan biridir. Ayrim mamlakatlarda ayollarga nisbatan mehnat sharoitlari va huquqlari boyicha cheklovlar mavjud, bu esa global miqyosda standartlar ishlab chiqishda muammolarni keltirib chiqaradi.

3. *Ijtimoiy adolat va tenglik.* Ijtimoiy tenglik, ta'lim, sog'liqni saqlash va boshqa xizmatlarga teng kirish imkoniyatlarini ta'minlash muhim ahamiyatga ega. Ba'zi davlatlarda iqtisodiy bo'linish kuchli, bu esa ijtimoiy tenglikni ta'minlashda qiyinchiliklarga olib keladi. Standartlar bu masalani ham hisobga olishi kerak.

Mamlakatlar o'rtasidagi resurslar taqsimoti va iqtisodiy farqlar xalqaro miqyosda ijtimoiy adolatni ta'minlashni murakkablashtiradi. Boy va kambag'al mamlakatlar o'rtasidagi farqlarni kamaytirish uchun standartlar ishlab chiqilishi kerak.

Mehnat bozorida ishga joylashishda, xususan, irqi, jinsi, diniy yoki boshqa asoslarda diskriminatsiya, ya'ni davlat, yuridik yoki jismoniy shaxslar tomonidan

boshqa shaxslarning huquq va erkinliklarini cheklash yoki kamsitishlar ham uchraydi. Standartlashtirish jarayonida bu masalalarni hal qilish uchun yuridik va ijtimoiy me'yorlar o'rnatilishi zarur.

4. *Milliy qadriyatlar.* Madaniy farqlar tilni ishlatishda, axborot tarqatishda va biznes yuritishda muammolarni keltirib chiqaradi. Ba'zi mamlakatlarda xalqaro kommunikatsiya va biznes tiliga bo'lgan talablar boshqalardan farq qiladi. Standartlashtirish jarayonida turli tillarda va madaniyatlarda samarali muloqot qilish imkoniyatlari yaratish zarur.

5. *Ta'lim tizimlari va madaniy qadriyatlar.* Har bir davlatda ta'lim tizimi o'ziga xos va madaniy qadriyatlarni aks ettiradi. Standartlar global ta'lim tizimlarida ham madaniy farqlarni hisobga olgan holda ishlab chiqilishi kerak. Xalqaro ta'lim standartlari o'quvchilarni dunyo miqyosida tayyorlashda yordam beradi, ammo bu jarayon madaniy ahamiyatni saqlab qolgan holda amalga oshirilishi lozim.

Xulosa. Ijtimoiy va madaniy muammolarni hal qilishda bir nechta omillarni hisobga olish zarur. Madaniyatlar va ijtimoiy tizimlar o'rtasidagi farqlarni inobatga olgan holda ishlab chiqilgan xalqaro standartlar global hamkorlikni yaxshilash, mehnat sharoitlarini yaxshilash, gender tengligini ta'minlash va resurslarni adolatli taqsimlashda muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, standartlarning har bir mamlakatning madaniy va ijtimoiy xususiyatlariga mos bo'lishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. *Концепция развития национальной системы стандартизации Российской Федерации на период до 2020 года. Москва, 2012.* - <https://www.docs.cntd.ru/document/902371448> (manbaga 26.12.2024 yilda murojaat qilindi)

2. U.A. Maxmonov. *Metrologiya, standartlashtirish va sertifikatlash. Darslik.* -Qarshi: "Intellekt" nashriyoti, 2023. -370 b.

3. O.B.Карпова. *Современные проблемы стандартизации, метрологии и сертификации: учебно-методическое пособие к практическим занятиям / O.B. Карпова. – Пенза: ПГУАС. – 116 с.*

4. Aki Aapaoja and Harri Haapasalo. *The challenges of standardization of products and processes in construction.* - <https://iglcstorage.blob.core.windows.net/papers/attachment-abfcfd52-69e8-42b8-8500-9ffee58af6c2.pdf>
5. Д.В.Белущенко. *Современные проблемы стандартизации.* - <https://www.google.com/search?q=Д.В.Белущенко.+Современные+проблемы+стандартизации&oq=>.
6. U.A.Maxmonov. *Standartlashtirish sohasidagi texnologik farqlar va ularning yechimlari tahlili.* *World scientific research journal. Volume-35_Issue-1_January-2025.* - <https://scientific-jl.org/wsrj/article/view/7760>
7. <https://yuz.uz/uz/news/so-9001-sifat-menejmenti-tizimi-haqida-nimalarni-bilasiz>